

STOSUNKI UKRAIŃSKO-POLSKIE W STRUKTURZE INTERESÓW POLSKIEJ MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ WE WSPÓŁCZESNEJ UKRAINIE

Artykuł ukazuje wpływ stosunków pomiędzy Polską a Ukrainą w latach 1988–2010 na możliwości artykulacji i realizacji interesów społeczno-politycznych mniejszości polskiej na Ukrainie. Dobre stosunki ukraińsko-polskie, ich instytucjonalizacja w postaci umów międzynarodowych i instytucji współpracy, posiadają istotne miejsce w strukturze interesów współczesnej Polonii ukraińskiej.

Słowa kluczowe: stosunki ukraińsko-polskie, mniejszość polska we współczesnej Ukrainie, interesy społeczno-polityczne, reprezentacja i realizacja interesów.

Рудницький Сергій. Польсько-українські відносини в структурі інтересів польської національної меншини в сучасній Україні.

Проаналізовано вплив відносин між Польщею і Україною в 1988–2010 рр. на можливості артикуляції і реалізації суспільно-політичних інтересів польської національної меншини в Україні. З'ясовано, що добросусідські українсько-польські відносини, їх інституціоналізація у вигляді міжнародних договорів і інститутів співпраці посідає важливе місце в структурі інтересів сучасної української колонії.

Ключові слова: українсько-польські відносини, польська національна меншина в сучасній Україні, суспільно-політичні інтереси, репрезентація і реалізація інтересів.

Rudnitskyi Sergij. Polish-Ukrainian relations in the structure of interests of the Polish national minority in contemporary Ukraine.

Проаналізовано вплив відносин між Польщею і Україною в 1988–2010 г. на можливості артикуляції і реалізації суспільно-політичних інтересів польської національної меншини в Україні. Визначено, що добросусідські українсько-польські відносини, їх інституціоналізація у вигляді міжнародних договорів і інститутів співпраці займають важливе місце в структурі інтересів сучасної української колонії.

Ключевые слова: украинско-польские отношения, польское национальное меньшинство в современной Украине, общественно-политические интересы, репрезентация и реализация интересов.

Rudnitsky Sergij. Polish-Ukrainian relations and the structure of interests of the Polish national minority in contemporary Ukraine.

The impact of relations between Poland and Ukraine in 1988–2010 on the possibility of articulation and implementation of socio-political interests of the Polish national minority in Ukraine are analyzed in the article. Neighborly Ukrainian-Polish relations, its institutionalization in the form of international treaties and institutions of cooperation occupies an important position in the interests of the modern Ukrainian polonium.

Key words: Ukrainian-Polish relations, the Polish national minority in contemporary Ukraine, socio-political interests, interests' representation and realization.

Stosunki ukraińsko-polskie zajmują w systemie stosunków międzynarodowych Ukrainy szczególne miejsce ze względu na położenie geograficzne naszych państw i narodów i ze względu na rolę Polski w historii i współczesności Ukrainy. Mają one wyjątkowe znaczenie także dla Polaków zamieszkałych na Ukrainie. Stosunkom ukraińsko-polskim — politycznym, ekonomicznym, naukowo-technicznym, kulturalnym, wojskowym, dynamice ich rozwoju, roli poszczególnych instytucji politycznych — państwa, partii politycznych, organów samorządu terytorialnego, współpracy prezydentów obu państw, parlamentów poświęcono wiele opracowań naukowych. Nie będę dokonywał przeglądu literatury, poświęconej tej problematyce — lista ta jest długa i obejmuje zarówno pozycje poświęcone dawnej, jak i najnowszej historii Ukrainy, jej współczesności [1; 2; 3; 4; 5].

Znacznie mniej jest prac, które naświetlają temat stosunków polsko-ukraińskich w powiązaniu z mniejszością polską na Ukrainie. Mogę wymienić właściwie tylko monografię prof. Olega Kałakury z Kijowa „Polacy w procesach etnopolitycznych na ziemiach Ukrainy w XX wieku”, dwa rozdziały której poświęcono dialogowi ukraińsko-polskiemu i partnerstwu obu państw jako czynnikowi harmonizującemu życie mniejszości polskiej na Ukrainie [6, s. 396–431]. Tak więc zagadnienie

miejsca stosunków ukraińsko-polskich w strukturze interesów mniejszości polskiej na Ukrainie jest słabo naświetlone, zarówno jak i sama problematyka interesów społeczno-politycznych Polonii ukraińskiej. Dlatego celem mego artykułu jest przedstawienie miejsca stosunków polsko-ukraińskich w strukturze interesów Polaków, zamieszkałych we współczesnym państwie ukraińskim, początek którego datuję na 1990 rok.

W ukraińskiej nauce politycznej przyjęło się stwierdzenie, że interesy — to obiektywnie determinowane motywy działalności podmiotów społecznych (osób czy społeczności), które składają się z uświadomionych przez nich własnych potrzeb, umów i zasobów ich zaspokojenia [7, s. 238]. W wąskim znaczeniu interesy polityczne — to czynniki działalności społecznej, skierowane na zdobycie, utrzymanie lub redystrybucję władzy państwowej. W szerszym znaczeniu, którego używam w tym artykule, do interesów politycznych należą także interesy, skierowane na zjednoczenie wysiłków wszystkich albo większej części społeczności, obronę i wzmocnienie pozycji społecznej w społeczeństwie [7, s. 519]. Interesy są determinowane potrzebami, które są uwarunkowane stanowiskiem (pozycją) odpowiedniego podmiotu (osoby, grupy społecznej, warstwy, narodu) w ogólnym systemie stosunków społecznych czy w istniejącym systemie politycznym. Interes mobilizuje podmioty działalności społeczno-politycznej na zachowanie czy zmianę umów i form istnienia lub działalności i sprzyja samoorganizacji grup wg schematu „społeczny stan” — „potrzeba” — „interes” — „motyw” — „działania społeczne” [8, s. 39].

Mówiąc o grupie polskiej na Ukrainie w okresie, który nas interesuje — we współczesnym państwie ukraińskim, należy zaznaczyć, że miała ona uświadomione różnorodne potrzeby jeszcze za czasów istnienia Związku Radzieckiego. Do nich należały potrzeby językowe, kulturalne, religijne, potrzeba kontaktów z Macierzą. Jednak możliwości ich realizacji były ograniczone. W Związku Radzieckim celem polityki narodowościowej było nie zaspakajanie potrzeb licznych narodów tego państwa, a unifikowanie różnorodności kulturowych, kształtowanie „narodu radzieckiego”, co w praktyce doprowadzało do rusyfikacji.

Stosunki międzynarodowe polsko-ukraińskie w tym okresie były traktowane jako integralna część stosunków polsko-radzieckich, a Konstytucja ZSRR z 1977 roku w pierwszych swych artykułach gwarantowała prymat rządzącej Partii Komunistycznej w sferze stosunków międzynarodowych, które miały na celu ekonomiczne, polityczne i wojskowe wzmocnienie tzw. światowego systemu socjalistycznego. Do najważniejszych dokumentów, które determinowały stosunki polsko-ukraińskie w schyłkowym okresie jego istnienia, należały: Deklaracja o współpracy w dziedzinie ideologii, nauki i kultury, podpisana w Moskwie 21 kwietnia 1987 roku przez M. Gorbaczowa i W. Jaruzelskiego, Plan kulturalnej i naukowej współpracy pomiędzy ZSRR i PRL na lata 1986–1990; Protokół rozmów Prezesa Państwowego Komitetu Oświaty Ludowej ZSRR G. Jagodina i Ministra Edukacji Narodowej PRL Henryka Bednarskiego, Protokół o współpracy między Ministerstwem Kultury URSS i Ministerstwem Kultury i Sztuki PRL na lata 1988-1990. Poza tym, obowiązywało Rozporządzenie KC KPZR „O planie kontaktów KPZR z komunistycznymi i robotniczymi partiami państw socjalistycznych na lata 1982–1983”. Należy pamiętać, że od 1985 roku rozpoczęła się gorbaczowowska „pieriestrojka” i w dokumentach regulujących współpracę polsko-radziecką po tym roku obok tradycyjnych haseł komunistycznych uznaje się potrzebę otwartej wymiany poglądów na temat stosunków pomiędzy ZSRR i PRL i wprowadzenie nowych form współpracy polsko-radzieckiej.

Te czynniki wewnętrzne i zewnętrzne determinowały charakter, treść i sposób realizacji interesów grupy polskiej na Ukrainie. Potrzeby pielęgnowania, używania i nauki języka polskiego realizowane były w ograniczonym stopniu — można było słuchać I programu Polskiego Radia, działały wydziały literatury w językach obcych bibliotek obwodowych (na przykład w 1971 roku utworzono taki wydział w Obwodowej Bibliotece w Żytomierzu), stosunkowo łatwy był dostęp do polskiej prasy — na Ukrainę według danych oficjalnych docierało ponad 30 tys. egz. polskich gazet i czasopism, w tym 20 tys. było w sprzedaży. Można było kupić (wprawdzie, przeważnie w sklepach specjalistycznych i przed zjawieniem się w Polsce „Solidarności”) takie czasopisma jak „Polityka”, „Kultura”, „Życie Literackie”, „Tygodnik Powszechny”, „Życie Warszawy”, „Panorama”, „Sztandar Młodych”, „Żołnierz Wolności” [5, s. 112]. Szkolnictwo polskie istniało tylko we Lwowie, a w pasie przygranicznym z Polską można było odbierać audycje telewizyjne.

W pewnym stopniu potrzeby językowe, ale przede wszystkim religijne, zaspokajał kościół. Po II Wojnie Światowej część świątyń nie była ponownie (po ich otwarciu przez niemieckie władze okupacyjne) zamknięta. Dotyczyło to przede wszystkim kościołów w wielkich miastach, takich jak Kijów czy Lwów lub obwodów gdzie istniały duże skupiska polskie — na Chmielnicy czy Żytomierszczyźnie (tu działały kościół katedralny pw. Św. Zofii w Żytomierzu i kościół we wsi Nowy Zawód w powiecie czerwonoarmiejskim). Dn. 1 sierpnia 1975 roku w Helsinkach doszło do podpisania Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która przewidywała „poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności łącznie z wolnością myśli i sumienia; religii i przekonań”. Prześladowania wiernych zmniejszyły się i część społeczności polskiej (przede wszystkim emeryci i część robotników) miała większe możliwości zaspokojenia swych potrzeb religijnych. Oprócz tego, w nielicznych parafiach jeszcze przed pieriestrojką istniały biblioteki parafialne w języku polskim. Tak, w kościele katedralnym w Żytomierzu założono bibliotekę parafialną, w której oprócz religijnych były dzieła literatury pięknej w języku polskim. Są informacje, że w kościele katedralnym od 1986 roku prowadzono półlegalne kursy języka polskiego. Przy tym warto nadmienić, że język polski był elementem, ograniczającym udział w nabożeństwie wiernych, nie władających językiem polskim.

Potrzeby językowe i kulturalne, a szczególnie kontakty z Macierzą realizowały się poprzez udział w działalności organizacji społecznych, które nie były w ZSRR organizacjami pozarządowymi we współczesnym rozumieniu tego słowa, ponieważ nie miały takich oznak jak spontaniczność, samorządność, nie wykonywały funkcji artykułowania i reprezentacji interesów w systemie politycznym. Tak zwane organizacje społeczne reżim komunistyczny tworzył w celu kamuflowania swej istoty i mobilizacji mas, wykonywały one funkcje „pasów transmisyjnych”, łączących aparat partyjno-państwowy z narodem [9]. Tym niemniej, założone w 1957 roku Towarzystwo Przyjaźni Radziecko-Polskiej (w Polsce od 1944 roku istniało Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej) organizowało imprezy kulturalno-oświatowe, wymianę literatury i grup turystycznych [10, s. 28]. Paradoksem jest fakt, że kontakty z Polakami z kraju zintensyfikowały się po powstaniu w Polsce „Solidarności”, której miała przeciwdziałać PZPR, wsparta przez KPZR. Rozporządzenie KC KPZR z 23 lutego 1982 roku zobowiązywało do zorganizowania w Wyższej Szkole Partyjnej przy KC Partii Komunistycznej Ukrainy przeszkolenia sekretarzy Wojewódzkich Komitetów PZPR, wicewojewodów, redaktorów gazet wojewódzkich. Analogiczne rozporządzenia były uchwalane co dwa lata, póki istniały państwa tzw. demokracji ludowej [5, s. 110].

Tak więc na Radzieckiej Ukrainie istniały możliwości zaspokojenia potrzeb ludności polskiej w dziedzinie oświaty, kultury, nauki czy życia religijnego, ale porównanie skali potrzeb z ich realizacją daje podstawę do stwierdzenia dysfunkcji instytucji, obsługujących te potrzeby.

Ujawnienie się skali rzeczywistych potrzeb mniejszości polskiej na Ukrainie zaczyna się w 1988 roku. W referacie na XIX Wszechradzieckiej Konferencji KPZR w czerwcu 1988 r. M. Gorbaczow bodajże po raz pierwszy w najnowszej historii Związku Radzieckiego wspominał o prawach i godności człowieka, o językach i kulturach narodowych, pamięci historycznej (oczywiście, w kontekście realizacji „przewag socjalizmu. Pozwoliło to na tworzenie podmiotów, które reprezentowały interesy mniejszości polskiej na Ukrainie. Już miesiąc później (pomiędzy końcem czerwca i 5 lipca 1988 r.) w Kijowie w Towarzystwie Przyjaźni i Związków Kulturalnych z Zagranicą odbyło się pierwsze posiedzenie tzw. „sekcji polskiej”, na którym oprócz kijowian byli obecni reprezentanci środowisk polskich z Żytomierza, Lwowa, Winnicy i Chmielnickiego. Na trzecim posiedzeniu 5 października 1988 roku „sekcja polska” przekształciła się w samodzielne Polskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe [11, s. 255] — pierwszą polską organizację społeczną. Mimo że do jej powstania przyczyniły się struktury partyjno-państwowe, była ona (tak jak i inne, powstałe później organizacje społeczne) podmiotem artykulacji interesów grupowych polskiej mniejszości narodowej na Ukrainie. Analiza dokumentów programowych tej organizacji, protokołów posiedzeń i zjazdów, statutów, odezwy, rezolucji, szczególnie odezwy do Rady Najwyższej Ukrainy, do Rządu Polskiego, do Polaków na Ukrainie, do braci Ukraińców dają podstawę twierdzić, że podstawowymi interesami społeczno-politycznymi Polaków na Ukrainie w początkach kształtowania się współczesnego państwa ukraińskiego były:

- utworzenie nowej bazy prawnej dla istnienia zinstytucjonalizowanych form życia polskiego — organizacji społecznych, zespołów amatorskich, kursów języka polskiego itp.;
- zapobieganie możliwym konfliktom pomiędzy narodowościami, kształtowanie się atmosfery tolerancji i przyjaźni pomiędzy nimi;
- zaistnienie demokratycznego państwa prawa, w którym mogłaby ujawnić się, istnieć i rozwijać mniejszość polska;
- wytworzenie się politycznej reprezentacji Polaków w Radzie Narodowości jako izbie Rady Najwyższej URSS;
- powstanie szkolnictwa polskiego w szkołach podstawowych i wyższych, uzyskanie kwalifikacji nauczycieli języka polskiego w państwowych instytutach podwyższenia kwalifikacji nauczycieli;
- rozwój języka i kultury poprzez państwowe wydawnictwa, polskie programy w radiu i TV, w teatrze polskim itp.;
- możliwość nawiązania więzi z ojczyzną historyczną, od której oczekiwano pomocy dla organizacji polskich, kształcenia młodzieży na studiach wyższych;
- rozwój badań naukowych, które mogłyby naświetlić historię Polaków na Ukrainie, ich rolę i miejsce w procesie uzyskiwania suwerenności przez naród ukraińskiego, przyczynić się do rozwoju kultury, edukacji i sztuki polskiej na Ukrainie;
- odnowienie pomników kultury narodu polskiego, przede wszystkim kościołów i cmentarzy;
- rozwój międzynarodowej współpracy polsko-ukraińskiej;
- możliwość realizacji potrzeb religijnych, z czym wiąże się zwrot świątyń, utworzenie i rejestracja parafii katolickich, odnowienie form życia religijnego (pielgrzymki, procesje, kółka różańcowe, katechizacja dzieci i młodzieży);
- rozwój zorganizowanych form życia polskiego, przede wszystkim organizacji społecznych, ich oddziałów terenowych.

W Statucie Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego mieściły się zapisy o wspieraniu organów państwowych w procesie tworzenia szkół polskich i kursów języka polskiego, o potrzebie upowszechnienia wiadomości z zakresu historii, kultury i sztuki, polityki zagranicznej Polski, o opiece nad zabytkami kultury polskiej i ich utrzymywaniu w należyтым stanie, o potrzebie utworzenia oddziałów terenowych organizacji polskich, polskich zespołów amatorskich, oddziałów książki polskiej w bibliotekach, współpracy z mediami w zakresie tematyki polskiej.

Z kolei w Odezwie I Kongresu Związku Polaków Ukrainy (wywodzącego się z Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego) mówiono o wsparciu ruchów społecznych, mających na celu budowę demokratycznego państwa ukraińskiego i wzmocnienie ekonomicznej i politycznej suwerenności Ukrainy. W odrębnej odezwie do Rady Najwyższej URSS delegaci Kongresu proponowali utworzenie Rady Narodowości w składzie Rady Najwyższej, uchwalenie ustawy o mniejszościach narodowych, opracowanie rządowego programu rozwoju oświaty i kultury mniejszości narodowych, finansowanie działalności ośrodków kultury polskiej w miejscach zamieszkania polskiej mniejszości narodowej, uchwalenie ustawy o zwrocie świątyń parafiom katolickim. Uchwalono też odrębną odezwę do braci Ukraińców.

Mówiąc o interesach mniejszości polskiej na Ukrainie należy uwzględnić zmiany w strukturze interesów powiązane ze zmianami w sytuacji społeczno-politycznej i zmianami w stosunkach polsko-ukraińskich (początkowo — polsko-radzieckich). W statucie Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego mówiło się o uwiecznieniu pamięci działaczy ruchu rewolucyjnego obok uwiecznienia pamięci działaczy kultury i sztuki, obok potrzeby propagowania ruchu narodowo-wyzwoleńczego narodów ukraińskiego i polskiego mówiło się też o ruchu rewolucyjnym, a I Kongres Związku Polaków Ukrainy proponował uchwalić rządowy program rozwoju mniejszości narodowych zgodnie z Uchwałą Biura KC PZPR „O polityce narodowościowej na współczesnym etapie”.

Zmiany w stosunkach ukraińsko-polskich nastąpiły nieco później, niż zmiany w możliwości realizacji interesów mniejszości polskiej na Ukrainie. Naukowcy ukraińscy analizując umowy, zawarte pomiędzy Polską a Ukrainą datują ich początek najwcześniej na 1990 rok. Zdaniem W. Glibowa i W. Goruna stosunki ukraińsko-polskie do 1997 roku miały 3 etapy [12, s.17–18]. Pierwszy, nazywany

przez nich „przygotowawczym” (1990–1 grudnia 1991 r.) polegał na działaniach polskiej i ukraińskiej strony w warunkach niepełnej suwerenności Ukrainy. Drugi, „romantyczny” etap trwał od 1 grudnia 1991 r. do początku stycznia 1993 r. Charakteryzuje się on legitymizacją stosunków polsko-ukraińskich, poszukiwaniem partnerów politycznych przez Ukrainę wśród takich państw jak Niemcy czy Stany Zjednoczone i minimalizacją kontaktów z Rosją. Trzeci, „pragmatyczny” etap trwał od stycznia 1993 roku do końca 1995 r. Rozpoczął się on objęciem urzędu w obu państwach przez pragmatycznie nastawionych premierów — Leonida Kuczmę i Hannę Suchocką i charakteryzował się pewną stagnacją w stosunkach obustronnych, aczkolwiek właśnie wtedy rozpoczęła się współpraca obu państw z NATO i potwierdziła się perspektywistyczność współpracy Polski i Ukrainy nie tylko na poziomie bilateralnym, lecz także w ramach organizacji międzynarodowych.

Strona www Ambasady Ukrainy w RP podaje inną periodyzację stosunków ukraińsko-polskich [13]. Wg MSZ Ukrainy w latach 1992–1993 nawiązano stosunki pomiędzy obu państwami, Ukraina jako państwo zaistniała w świadomości polskich elit politycznych, zawarto pierwsze umowy bilateralne, trwały poszukiwania możliwości współpracy ukraińsko-polskiej. W drugim etapie, w latach 1993–1999, trwał rozwój bazy prawnej stosunków polsko-ukraińskich, które wyszły na poziom partnerstwa strategicznego. W trzecim etapie — w latach 1999–2009 z przystąpieniem Polski do NATO (12 marca 1999 roku) i do UE (1 maja 2004 roku) kształtuje się rola Polski jako adwokata interesów Ukrainy na arenie międzynarodowej.

Zwraca na siebie uwagę fakt, że ostatnia periodyzacja uwzględnia stronę prawną nabycia suwerenności przez Ukrainę i rozwoju stosunków ukraińsko-polskich, mianowicie Deklarację o suwerenności państwowej Ukrainy 16 lipca 1990 roku, Akt Niezależności Ukrainy z dnia 24 sierpnia 1991 roku, uchwalony przez referendum 1 grudnia 1991 r., oficjalnego uznania suwerennego państwa ukraińskiego przez Polskę w dniu 2 grudnia 1991 roku, nawiązania pełnych stosunków dyplomatycznych 4 stycznia 1992 r. i podpisaniu 18 marca 1992 roku Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy.

Należy dodać, że większość badaczy zajmujących się problematyką stosunków polsko-ukraińskich koncentruje uwagę na okresie po 2004 roku (lata 2005–2008), kiedy to Ukraina stała się „popularna” w Polsce ze względu na rewolucję pomarańczową. Pewne ochłodzenie w stosunkach nastąpiło w ostatnich latach prezydentury Wiktora Juszczenki. Po objęciu urzędu Prezydenta Ukrainy przez Wiktora Janukowicza 25 lutego 2010 roku uległa zmianie geopolityczna wizja Ukrainy. Zacieśniono współpracę z Rosją, a jednocześnie Ukraina poważnie zaangażowała się w proces, który ma doprowadzić do podpisania Umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. „Polski wektor” w tym kontekście niejako uległ osłabieniu — w 2010 roku miały miejsce tylko dwie wizyty wyższych urzędników państwowych w Polsce — premiera Mikołaja Azarowa 30 września i 22–23 września zastępcy ministra kultury i turystyki Jurija Artemenki oraz jedna wizyta na Ukrainie przedstawiciela najwyższych władz państwowych RP — marszałka senatu RP Bogdana Borusewicza 1 grudnia. Tym niemniej, Polska i Ukraina intensywnie współpracują w ramach przygotowania się do EURO 2012, a „polski wektor” w polityce zagranicznej Ukrainy pozostaje istotny także ze względu na fakt, że Polska (razem z Węgrami) będzie przewodniczyć w 2011 roku w UE, co daje Ukrainie szansę na zakończenie negocjacji stowarzyszeniowych, o co zabiega obecnie rządząca elita polityczna państwa ukraińskiego.

Omawiając periodyzację rozwoju stosunków ukraińsko-polskich, warto podkreślić, że ich kształtowanie się przebiegało jednocześnie z instytucjonalizacją samego systemu politycznego współczesnej Ukrainy — tworzeniem norm prawnych i instytucji, które tę współpracę realizują. Z jednej strony kształtowało się ustawodawstwo Ukrainy dotyczące instytucji politycznych (Ustawy „O swobodzie sumienia i organizacjach religijnych” (1991 r.), „O stowarzyszeniach” (1992 r.), „O mniejszościach narodowych na Ukrainie” (1992 r.), „O drukowanych zasobach informacji (prasie) na Ukrainie” (1992 r.), „O oświacie” (1992 r.), „O samorządzie terytorialnym na Ukrainie” (1997 r.) nie wspominając już Ustawy Zasadniczej z 1996 r.). Z drugiej strony — trwał proces tworzenia się samego państwa ukraińskiego, organów samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i partii politycznych, instytucji współpracy polsko-ukraińskiej w ścisłym tego słowa znaczeniu takich jak komisje międzyrządowe czy międzyparlamentarne.

Powracając do współpracy polsko-ukraińskiej, chcę jeszcze raz podkreślić, że rozwijała się ona na bazie współpracy polsko-radzieckiej, która w ostatnich latach istnienia ZSRR zaczęła nabierać nowych kształtów. Za czasów istnienia Związku Radzieckiego pomiędzy PRL i URSS istniała Umowa o współpracy pomiędzy Ministerstwem Oświaty Wyższej i Średniej Specjalnej URSS, Ministerstwem Oświaty Ludowej URSS i Ministerstwem Edukacji Narodowej PRL na lata 1989-1990, ustalona we Lwowie 27 czerwca 1989 roku, istniał Protokół o współpracy pomiędzy Ministerstwem Kultury URSS i Ministerstwem Kultury i Sztuki PRL na lata 1988–1990. Ogółem pomiędzy ZSRR i PRL podpisano 246 umów, z których 56 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy uznało za celowe zaktualizować i podpisać z RP [5, s. 123].

Rozwój współpracy międzypaństwowej polsko-ukraińskiej zaczął się bodajże od współpracy parlamentarzystów. Jesienią 1989 roku grupa parlamentarzystów polskich wzięła udział w obradach I Zjazdu Ludowego Ruchu Ukrainy, co później zaowocowało utworzeniem w parlamencie RP 100 osobowej grupy posłów na Sejm i senatorów na czele z Bogdanem Borusewiczem, która stawiała sobie za cel nawiązanie kontaktów pomiędzy parlamentarzystami obu państw [5, s. 116]. W dn. 4-5 maja 1990 roku w Jabłonnej koło Warszawy odbyło się spotkanie grupy deputowanych do Rady Najwyższej Ukrainy i znanych postaci świata politycznego Polski [5, s. 120]. We wspólnej odezwie mówiono m. in. o potrzebie nawiązania dobrego sąsiedztwa pomiędzy oboma państwami i przestrzegania praw mniejszości narodowych [2, s. 394], 27 lipca 1990 roku Sejm RP pozytywnie przyjął Deklarację o suwerenności państwowej Ukrainy, a 13 października 1990 roku podczas wizyty na Ukrainie ministra spraw zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego podpisano wspólną Deklarację o zasadach i głównych kierunkach rozwoju stosunków ukraińsko-polskich.

Polska jako pierwsza 2 grudnia 1991 roku oficjalnie uznała niezależność Ukrainy i nawiązała z nią stosunki dyplomatyczne, w czerwcu tegoż roku oficjalna delegacja Sejmu RP spotkała się z przewodniczącym Rady Najwyższej Leonidem Krawczukiem [5, s. 121], 6–8 września osiągnięto porozumienie w sprawie wymiany ambasadorów w obu państwach, 1 października podpisano podstawową umowę o handlu i współpracy ekonomicznej i umowę międzyrządową o współpracy młodzieży i wymianie międzynarodowej młodzieży.

Dn. 4 stycznia 1992 nawiązano pełne stosunki dyplomatyczne pomiędzy oboma państwami, 18-19 maja pierwszy prezydent niezależnego państwa ukraińskiego Leonid Krawczuk złożył oficjalną wizytę do Warszawy, 18 maja podpisano podstawowy Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy. Dokument ten miał duże znaczenie nie tylko dla Polaków na Ukrainie, lecz także dla wielu podmiotów współpracy polsko-ukraińskiej na Ukrainie — dzięki temu, a także dzięki zawartej w tym samym roku międzyrządowej umowie o współpracy naukowej i kulturalnej, stała się możliwa bezpośrednia współpraca pomiędzy szkołami wyższymi, placówkami naukowymi, organizacjami społecznymi i partiami politycznymi w Polsce i na Ukrainie (już w końcu 1992 r. zawarto umowę o współpracy pomiędzy Uniwersytetem Kijowskim i Warszawskim [5, s. 125]), 18 grudnia 1992 r. podpisano umowę o współpracy obwodów i województw przygranicznych Ukrainy i Polski.

Rok 1993 cechował się rozwojem zarówno bazy prawnej stosunków polsko-ukraińskich, jak i tworzeniem instytucji tej współpracy, jej pogłębianiem w różnych obszarach. Dn. 12 stycznia zawarto umowę międzyrządową o współpracy w dziedzinie nauki i technologii, w tym samym miesiącu — umowę o wzajemnym zachęcaniu i ochronie inwestycji, utworzono komisję międzyrządową ds współpracy handlowej i ekonomicznej. Dn. 3 lutego w ramach wizyty Ministra Obrony Narodowej RP Zbigniewa Okońskiego na Ukrainę podpisano umowę pomiędzy MON Polski i Ministerstwem Obrony Ukrainy o rozwoju współpracy wojskowej. Wizyta prezydenta RP Lecha Wałęsy na Ukrainie w dniach 24–26 maja 1993 r. dała kolejny impuls rozwojowi stosunków polsko-ukraińskich. Dn. 24 maja z inicjatywy polskiego prezydenta utworzono Komitet konsultacyjny Prezydentów Ukrainy i Polski [5, s. 127], który miał za zadanie analizę i opracowanie propozycji dotyczących stosunków międzynarodowych, problemów Europy Środkowej i Wschodniej, polityki międzynarodowej. Komitet w swym składzie miał dwie komisje — ds. politycznych i bezpieczeństwa i komisję ds. mniejszości narodowych. Z powodu zmian w sytuacji wewnątrzpolitycznej obu państwa jego skuteczność okazała

się mniejsza, niż się po nim spodziewano. W maju także podpisano umowę międzyrządową o współpracy międzyregionalnej, zgodnie z którą utworzono międzyrządową Radę Koordynacyjną ds współpracy międzyregionalnej, oraz międzynarodowe stowarzyszenie „Euroregion „Karpaty”, do którego weszły cztery obwody Ukrainy (zakarpacki, swano-frankowski, lwowski i czerniowiecki), odpowiednie regiony Polski, Węgier, Rumunii i Słowacji [14]. W tym samym roku podpisano protokół o współpracy międzynarodowej pomiędzy Ministerstwem Kultury RP i Ministerstwem Kultury i Sztuki Ukrainy i Umowę międzypaństwową o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i kryminalnych.

W 1994 roku zostały ułożone zasady partnerstwa strategicznego Ukrainy i Polski — w marcu podpisano Deklarację ministrów spraw zagranicznych Ukrainy i Polski o zasadach kształtowania partnerstwa ukraińsko-polskiego. Ukraina i Polska dołączyły się do programu NATO „Partnerstwo dla pokoju” i podjęły decyzje o utworzeniu batalionu polsko-ukraińskiego. W tym samym roku Polska jako pierwsza uprościła umowy przekroczenia granicy dla obywateli Ukrainy.

Mimo że urząd prezydenta w Polsce w 1995 objął lewicowy polityk Aleksander Kwaśniewski kurs Polski na zacieśnienie współpracy z Ukrainą nie uległ zmianie. Utworzono w tym roku „Euroregion Bug”, który połączył obwód wołyński, województwo lubelskie i powiat tarnobrzeski województwa podkarpackiego. W dniach 26–27 stycznia odbyła się wizyta oficjalna prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy w Polsce, podczas której z okazji 50. rocznicy wyzwolenia Oświęcimia podpisano „Odezwę do narodów świata o pokój i tolerancję”.

Kolejny 1996 rok wyprowadził stosunki polsko-ukraińskie na poziom partnerstwa strategicznego, ujęto je we „Wspólnej deklaracji Prezydenta Ukrainy i Prezydenta RP”, podpisanej podczas wizyty oficjalnej do Polski prezydenta Leonida Kuczmy 25–26 czerwca. W tym roku działała już ukraińsko-polska grupa międzyparlamentarna, w czerwcu z inicjatywy parlamentarzystów i Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP utworzono zjednoczenie społeczne „Forum polsko-ukraińskie” w celu wzmocnienia współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi obu państw. Podpisano także umowę o współpracy pomiędzy Ministerstwem Oświaty Ukrainy i Ministerstwem Oświaty Narodowej RP na lata 1996–1998, umowę międzyrządową o współpracy w dziedzinie ochrony i zwrotu utraconych i bezprawnie przemieszczonych podczas II wojny światowej dzieł sztuki, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy podpisała 6 dokumentów o długoterminowej współpracy z organizacjami naukowymi Polski [5, s. 129]. Ukraina była pierwszym państwem postradzieckim, z którym Polska zawarła umowę o bezwizowym ruchu obywateli. Należy zaznaczyć, że w drugiej połowie lat 90. co roku tylko w dziedzinie reglamentacji współpracy handlowo-ekonomicznej podpisywano około 60-80 aktów prawnych, aczkolwiek proces ustawowej regulacji stosunków polsko-ukraińskich pod koniec tej dekady uległ osłabieniu wskutek tego, że Ukraina nie mogła określić się jednoznacznie co do swego udziału w procesie integracji europejskiej.

Dn. 18 kwietnia 1997 roku, odbyło się w Kijowie pierwsze posiedzenie utworzonego rok wcześniej Forum polsko-ukraińskiego. W dniach 20–22 maja odbyła się wizyta prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego na Ukrainie, w ramach której 21 maja podpisano wspólną odezwę prezydenta Polski A. Kwaśniewskiego i prezydenta Ukrainy L. Kuczmy „Ku porozumieniu i pojednaniu”, która odegrała przełomową rolę w przezwyciężeniu ciężaru bolesnych wydarzeń w stosunkach ukraińsko-polskich. Zdaniem Olega Kałakury, pozwoliła ona pogłębić dialog polsko-ukraiński [6, s. 405]. W maju podpisano także Umowę o współpracy w dziedzinie kultury, oświaty i nauki w miejsce analogicznej umowy podpisanej 20 maja 1995 r. Dn. 26 listopada 1997 roku ministrowie obrony Ukrainy i RP podpisali umowę o utworzeniu wspólnej jednostki wojskowej dla udziału w międzynarodowych operacjach pokojowych i humanitarnych.

W 1999 roku, w dniach 24–25 lutego, odbyła się wizyta prezesa Rady Ministrów RP Jerzego Buzka na Ukrainie, podczas której odbyło się piąte posiedzenie ukraińsko-polskiej komisji ds handlu i współpracy ekonomicznej, w dniach 29-30 marca w Polsce przebywał minister spraw zagranicznych Ukrainy Borys Tarasiuk, który wziął udział w posiedzeniu inauguracyjnym Stałej ukraińsko-polskiej konferencji ds integracji europejskiej.

W marcu 2000 roku Rada Najwyższa Ukrainy ratyfikowała Umowę pomiędzy Ministrami Obrony Ukrainy i Polski o utworzeniu ukraińsko-polskiego batalionu, który w lipcu w składzie kontyngentu

Międzynarodowych Sił Pokojowych pod auspicjami NATO i ONZ wykonywał zadania w Kosowie. W marcu z wizytą oficjalną w RP przebywał Przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Iwan Pluszcz, w lipcu Kijów odwiedził marszałek Sejmu RP Maciej Płażyński, który rozmawiał z parlamentarzystami ukraińskimi o pogłębieniu współpracy międzyparlamentarnej.

Wg danych badaczki ukraińskiej Oksany Babak stanem do połowy 2001 roku między Polską a Ukrainą podpisano 132 dokumenty dwustronne, które reglamentowały współpracę w dziedzinie politycznej, ekonomicznej, naukowo-technicznej, wojskowej i humanitarnej [5, s. 133], a kontakty ekonomiczne i kulturalne na podstawie bezpośrednich umów podtrzymywały z partnerami w Polsce ponad 50 miast ukraińskich.

Poziom wzajemnego zrozumienia i wola do pojednania pozwoliły 11 lipca 2003 roku odsłonić w Pawłowce pomnik ku czci pomordowanych na Wołyniu w latach 1943–1944. Niestety, Polska w związku z wymogami UE musiała w tym roku wprowadzić reżym wizowy dla obywateli ukraińskich.

Dn. 30 marca 2004 roku zainaugurowano w Kijowie z udziałem prezydentów obu państw Rok Polski na Ukrainie. W czerwcu podpisano Strategię ukraińsko-polskiej międzyregionalnej i przygranicznej współpracy. Przystąpienie 1 maja 2004 roku Polski do UE zmieniło charakter współpracy regionów przygranicznych. Odbывała się ona odtąd w ramach inicjatywy UE Interreg III. Wydarzenia polityczne na Ukrainie na przełomie lat 2004 i 2005 zmieniły wizerunek Ukrainy w oczach całego świata i przede wszystkim jej najbliższego sąsiada — Polski. Prezydenci Polski Aleksander Kwaśniewski i Lech Wałęsa wnieśli znaczący pozytywny wkład w rozwiązanie kryzysu politycznego na Ukrainie. Podczas rewolucji pomarańczowej wiele osób z Polski angażowało się w pomoc dla jej uczestników, Ukraina stała się „popularna” w Polsce, więc Ukraińcy (nawet ci, z Zachodniej Ukrainy, mający niekiedy uprzedzenia wobec Polski i Polaków) zmienili jej sposób postrzegania. Zdaniem ówczesnego Konsula Generalnego RP Wojciecha Gałązki w Łucku każda rada wiejska i każde miasto w Łuckim Okręgu Konsularnym miało za punkt honoru mieć partnera w Polsce.

Podczas wizyty oficjalnej w Polsce prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczuki dla inauguracji Roku Ukrainy w Polsce podpisano 11 kwietnia 2005 roku umowę międzyrządową o wzajemnym uznaniu dokumentów o wykształceniu i uznaniu stopni naukowych. W maju tegoż roku przewodniczący parlamentów Litwy, Ukrainy i Polski podjęli decyzję (zapewne wskutek udziału prezydenta Litwy Waldasa Adamkusa w uregulowaniu kryzysu politycznego na Ukrainie w 2004 roku) o utworzeniu trójstronnego zespołu międzyparlamentarngo Ukrainy, Polski i Litwy. Prezydent Wiktor Juszczenko kontynuując sprawę pojednania polsko-ukraińskiego doprowadził 6 czerwca do podpisania protokołu o wzajemnym uwiecznieniu miejsc pamięci w ponad 80 miejscowościach w Polsce i na Ukrainie. Innym ważnym wydarzeniem w tej dziedzinie było uroczyste otwarcie 24 czerwca przez prezydentów Polski i Ukrainy cmentarza „Orląt” i żołnierzy Ukraińskiej Armii Halickiej na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. W tym samym roku Ukraina w jednostronnym trybie zniosła obowiązek posiadania wiz dla obywateli polskich, udających się na Ukrainę.

Ogółem w latach 2004–2005 Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy finansowało 16 wspólnych ukraińsko-polskich projektów naukowo-badawczych w ramach programu ukraińsko-polskiej współpracy naukowo-technicznej, istniało 87 umów bezpośrednich pomiędzy 38 ukraińskimi i 62 polskimi placówkami naukowo-badawczymi, realizującymi takie tematy jak „Ukraina i Polska w procesie integracji europejskiej”, „Problemy ukraińsko-polskiej współpracy przygranicznej”, „Polsko-ukraińska granica językowa”, „Problemy stosunków ukraińsko-polskich w XVI-XX wieku”. Z udziałem czołowych historyków Ukrainy, Polski i Niemiec zorganizowano szereg seminariów pt. „Ukraina-Polska: trudne pytania”, w materiałach których umieszczono referaty, komunikaty i głosy w dyskusji (w 2009 roku wydano jedenasty tom materiałów z tych spotkań [15]).

Lata 2006–2009 charakteryzują się rozwijaniem i pogłębieniem współpracy polsko-ukraińskiej we wszystkich dziedzinach — naukowej, edukacyjnej, handlowo-ekonomicznej. Dn. 13 maja 2006 prezydenci Ukrainy i Polski uroczystie otwarli miejsce pamięci zamordowanych mieszkańców wsi Pawłokoma w woj. padkarpackim, odbyło się piąte posiedzenie ukraińsko-polskiej międzyrządowej rady koordynacyjnej ds współpracy międzyregionalnej. Dn. 27 kwietnia 2007 roku prezydenci Polski

i Ukrainy wzięli udział w obchodach 60. rocznicy Akcji „Wisła” w Polsce. Na zakres i charakter intensywności współpracy polsko-ukraińskiej wpłynęła decyzja UEFA z dnia 18 kwietnia 2007 roku o tym, że Polska i Ukraina wspólnie organizują EURO 2012. Rozwijała się też współpraca w sferze humanitarnej: w 2007 roku wg danych Ministerstwa Oświaty Ukrainy odbyło się siódme posiedzenie komisji ukraińsko-polskiej ds współpracy w dziedzinie nauki i technologii, około 1400 studentów i wykładowców z Ukrainy wyjechało do Polski na pobyty naukowe i staże, prowadzenie wykładów, dla udziału w konferencjach, do pracy w szkołach wyższych, na naukę, na studia doktoranckie (w tym 500 osób z Ukrainy studiowało na uczelniach wyższych w Polsce). Na kursy językowe na Ukrainę wyjechało 1500 fachowców i studentów z Polski, w roku szkolnym 2007/2008 w państwowych szkołach średnich i szkołkach sobotnio-niedzielnym na Ukrainie pracowało 30 nauczycieli języka polskiego, w szkołach wyższych Ukrainy pracowało 12 nauczycieli akademickich z Polski, a około 100 szkół wyższych Ukrainy współpracowało w różnych dziedzinach z ponad 200 uczelniami wyższymi w Polsce [16]. Nie będzie przesadne twierdzenie, że każda uczelnia wyższa Ukrainy ma albo stara się nawiązać współpracę z uczelnią w Polsce w celu wymiany studentów, wydania wspólnych publikacji, udziału w konferencjach i seminariach naukowych czy utworzeniu centrów polskich (nauki języka, kultury, wymiany) na swej uczelni. Tylko Uniwersytet Rzeszowski do 2009 roku zawarł umowy o współpracy z 24 uniwersytetami i instytucjami naukowymi z Ukrainy, wydał dwa naukowe zeszyty międzynarodowe, 10 tomów serii „Polska i jej wschodni sąsiedzi”, serię wydawniczą „Polska-Niemcy-Ukraina”, inne publikacje z udziałem naukowców ukraińskich, nadaje tytuły doktora honoris causa ukraińskim naukowcom i vice versa. Naukowcy z Ukrainy są promotorami i recenzentami prac naukowych przygotowywanych na Uniwersytecie Rzeszowskim, uczelnia w Rzeszowie prowadzi z uczelniami ukraińskimi wymianę pracowników naukowych, zatrudnia pracowników dydaktycznych z Ukrainy, ma na studiach stacjonarnych studentów ukraińskich, organizuje ukraińsko-polskie seminaria studenckie i spotkania, wspólne konferencje naukowe o różnej tematyce, nie wspominając już o udziale naukowców z Rzeszowa w konferencjach naukowych na Ukrainie czy udziale ukraińskich naukowców w imprezach naukowych Uniwersytetu Rzeszowskiego [17]. W 2008 roku prezydenci obu państw spotykali się 11 razy, pięć razy doszło do spotkania premierów, tyle samo spotkań zanotowano na poziomie ministrów spraw zagranicznych [18]. Dnia 28 marca 2008 roku w Kijowie pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy zawarto Umowę o zasadach małego ruchu granicznego.

Wg danych MSZ Ukrainy w 2008 roku pomiędzy Polską a Ukrainą obowiązywało 13 międzypaństwowych, 45 międzyrządowych i 35 branżowych umów bilateralnych. Na poziomie regionalnym funkcjonowało około 430 partnerskich umów pomiędzy organami samorządu terytorialnego obu państw, na ukraińsko-polskim odcinku granicy działało 12 przejść granicznych (w tym 6 samochodowych) ze średnią odległością pomiędzy nimi 80–90 km (standardy UE wymagają istnienia jednego punktu na 20–30 km granicy). W tym samym roku na Ukrainie działało 1244 przedsiębiorstw z polskim kapitałem inwestycyjnym. Pod kierownictwem premierów odbyło się dwa posiedzenia komitetu ukraińsko-polskiego ds przygotowania EURO-2012, w ramach którego utworzono 11 roboczych grup [13]. Dn. 16 czerwca 2008 roku odbyło się pierwsze posiedzenie zespołu międzyparlamentarnego Rady Najwyższej Ukrainy, Sejmu Republiki Litewskiej i Sejmu i Senatu RP. W strukturze zespołu działa komitet ds integracji europejskiej i euroatlantyckiej, komitet ds kwestii współpracy ekonomicznej, regionalnej i miejscowej i komitet ds współpracy humanitarnej i kulturalnej. W dniach 7–8 października 2008 roku w Łucku odbyło się kolejne posiedzenie Rady ds współpracy międzyregionalnej.

Podczas wizyty 22 lipca 2009 r. ministra spraw wewnętrznych i administracji Grzegorza Schetny i ministra spraw zagranicznych RP Radosława Sikorskiego we Lwowie wydano pierwsze karty Małego Ruchu Granicznego, uprawniające do przekroczenia granicy mieszkańców pasu przygranicznego z Polską, ustawa o którym zaczęła obowiązywać z dniem 1 lipca. Pewne ochłodzenie w stosunkach polsko-ukraińskich nastąpiło w ostatnich latach prezydentury Wiktora Juszczenki, który w ostatnim miesiącu swego urzędowania 20 stycznia 2010 roku podpisał dekret o nadaniu tytułu „Bohatera Ukrainy” Stefanowi Banderze (12 października 2007 r. tytuł ten otrzymał inny nacjonalista ukraiński —

Roman Szuchewicz). Ostatnia decyzja wywołała zdecydowanie negatywną reakcję w Polsce i niejednoznaczna — na Ukrainie [19].

Po objęciu urzędu prezydenta Ukrainy przez Wiktora Janukowicza 25 lutego 2010 uległa zmianie geopolityczna wizja Ukrainy. Zacieśniono współpracę z Rosją, z drugiej już 1 marca tegoż roku miała miejsce pierwsza (znamienna) wizyta zagraniczna Janukowicza w instytucjach UE w Brukseli. 22 marca 2010 roku na posiedzeniu Rady Ministrów Spraw Zagranicznych UE jej uczestnicy omówili pakiet propozycji UE dla Ukrainy (m. in. zniesienie wiz do państw UE dla obywateli ukraińskich) w zamian za przeprowadzenie reform wewnętrznych. Ukraina poważnie zaangażowała się w proces, który ma doprowadzić do podpisania Umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską i „polski wektor” w tym kontekście niejako uległ osłabieniu.

Dn. 22–23 września 2010 roku zastępca ministra kultury i turystyki Jurij Artemenko odwiedził Polskę dla omówienia współpracy Polski i Ukrainy w ramach przygotowania do EURO — 2012 i stanu wykonania umowy pomiędzy Gabinetem ministrów Polski i Ukrainy w dziedzinie turystyki z dn. 30 czerwca 2005 roku. Premier Mikołaj Azarow podczas wizyty oficjalnej w Polsce 30 września spotkał się z prezydentem Polski Bronisławem Komorowskim i premierem Donaldem Tuskiem, wziął udział w IV posiedzeniu Ukraińsko-polskiej Komisji Międzyrządowej ds współpracy ekonomicznej, która obecnie ma 9 roboczych grup. W czasie wizyty podpisano Protokół w sprawie wspólnych działań Ukrainy i Polski w procesie przygotowania i przeprowadzenia Euro-2012.

Dn. 1 grudnia 2010 roku odbyła się także wizyta na Ukrainie marszałka Senatu RP Bogdana Borsewicz, który rozmawiał z premierem Mikołajem Azarowem i prezydentem Ukrainy Wiktorem Janukowiczem, który zapowiedział złożenie oficjalnej wizyty w Polsce na początku 2011 r.

Wg badań przeprowadzonych w 2010 roku przez Instytut Spraw Publicznych 84% Ukraińców uznaje obecny stan stosunków polsko-ukraińskich za dobry lub bardzo dobry (77% w 2000 roku), pozytywnie oceniana jest przez badanych obecność polskich inwestycji na Ukrainie (52%), współpraca polskich organizacji z ukraińskimi instytucjami (64%), polsko-ukraińska współpraca miast (69%) [20]. Więcej jednoznacznych i pozytywnych opinii jest wyrażanych przez mieszkańców Zachodniej Ukrainy, aczkolwiek są tam pozostałości negatywnego odbioru Polski i Polaków. Rada Koordynacyjna Instytutu Polski Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki musiała odpiierać zarzuty zawarte w artykule pod wymownym tytułem „Wołyniem i Ukrainą interesuje się wywiad polski?”, opublikowanym w listopadzie 2010 roku w jednej z miejscowych gazet [21].

Współpraca ukraińsko-polska w strukturze interesów Polonii ukraińskiej posiada bardzo ważne miejsce. Dobre stosunki międzypaństwowe, deklarowane przez najwyższe władze państwowe Ukrainy i Polski zmieniają stosunek do Polaków jako mniejszości narodowej w państwie i społeczeństwie ukraińskim. Deklaracje te są bardzo ważne dla społeczeństwa z poddańską kulturą polityczną, którym w dużej mierze pozostało społeczeństwo ukraińskie. Właśnie od stosunku najwyższych władz państwowych Ukrainy do jej zachodniego sąsiada zależy możliwość realizacji potrzeb społeczności polskiej zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym. Przyjazne stosunki polsko-ukraińskie zmieniają pozostałe z czasów radzieckich negatywne stereotypy masowe o współistnieniu narodu ukraińskiego i polskiego w przestrzeni wieków, powielane przez radzieckie media i podręczniki szkolne.

Współpraca międzypaństwowa stwarza w miarę dobre warunki dla kontaktów obywateli Polski i Ukrainy. Zmiana radzieckiego systemu wydawania paszportów zagranicznych i możliwości wyjazdu za granicę, w pewnym okresie — możliwości bezwizowego przekroczenia granicy, mały ruch graniczny, najlepiej rozwinięta (w porównaniu z innymi państwami UE) struktura placówek konsularnych Polski na Ukrainie, obecność większej (w porównaniu z czasami radzieckimi) liczby przejść granicznych i dobrze rozwinięta międzynarodowa komunikacja kolejowa i autokarowa, możliwości legalnej pracy sezonowej dla obywateli Ukrainy w Polsce przyczyniają się do nawiązywania kontaktów bezpośrednich obywateli obu państw. Wg danych Instytutu Spraw Publicznych co dziesiąty mieszkaniec Ukrainy odwiedził Polskę po 1991 roku [20]. Kontakty te pozwalają na lepsze wzajemne porozumienie się Polaków i Ukraińców, co z kolei zmienia na lepsze nastawienie do Polaków na Ukrainie.

Możliwość stosunkowo łatwego wyjazdu do Polski i co jest ważniejsze dla Polonii ukraińskiej — utrzymywanie przez podmioty prowadzące działalność na rzecz grupy polskiej na Ukrainie stosunków międzynarodowych z ojczyzną historyczną powala na rozwój współpracy pomiędzy tymi podmiotami i instytucjami rządowymi i pozarządowymi w Polsce. Ta współpraca z kolei pozwala na kształcenie i dokształcanie nauczycieli języka polskiego z Ukrainy na różnego typu kursach językowych i kultury polskiej w Polsce, dokształcanie dziennikarzy prasy polskiej na Ukrainie, szkolenie kierowników polskich zespołów amatorskich, czasami — liderów polskich organizacji społecznych poprzez udział w programach szkoleniowych, organizowanych przez organizacje pozarządowe w Polsce. Umożliwia ona wreszcie wyjazdy zorganizowanych grup dzieci i młodzieży, rzadziej — samych członków polskich organizacji pozarządowych na Ukrainie do Polski dla zapoznania się z kulturą polską, pozwala na uzyskiwanie pomocy materialnej dla działalności wyżej wymienionych podmiotów. Możliwość uzyskania dofinansowania pozwala na wydawanie prasy polskiej, działalność zespołów amatorskich, funkcjonowanie kursów języka polskiego, organizację imprez kulturalnych, odnowienie kościołów i cmentarzy, utworzenie księgozbiorów polskich, centrów kultury polskiej itp. formy działalności, zaspakajające potrzeby mniejszości polskiej na Ukrainie.

Uproszczony (w porównaniu z radzieckim) system zaproszenia i rejestracji obcokrajowców, w tym obywateli polskich, sprzyja lepszemu zaspokojeniu potrzeb religijnych i oświatowych. Na początkowym etapie odnowienia i rozwoju sieci parafii katolickich na Ukrainie, a w pewnym stopniu — i do czasu obecnego, wielki odsetek księży miał obywatelstwo polskie. Ministerstwo Edukacji Narodowej RP co roku na prośbę obwodowych kuratoriów oświaty oddelegowuje do pracy w szkołach podstawowych i wyższych Ukrainy nauczycieli języka polskiego.

Współpraca międzynarodowa pomiędzy szkołami wyższymi Polski i Ukrainy pozwala na wymianę studentów, sprzyja rozwojowi badań naukowych, które bez uprzedzeń naświetlają historię Polaków na Ukrainie, ich rolę i miejsce w procesie uzyskiwania suwerenności przez naród ukraiński, rozwoju kultury, oświaty i sztuki, która w sposób istotny zmienia stosunek społeczeństwa ukraińskiego do mniejszości polskiej na Ukrainie.

Reasumując należy stwierdzić, że stosunki polsko-ukraińskie były integralną częścią stosunków polsko-radzieckich. Polityka zewnętrzna i wewnętrzna państwa radzieckiego pozwalała w ograniczonym stopniu na realizację interesów grupy polskiej na Ukrainie w dziedzinie kultury, oświaty, nauki, życia religijnego czy społeczno-politycznego. Porównanie skali rzeczywistych potrzeb Polonii ukraińskiej z możliwościami ich zaspakajania oferowanymi przez reżym totalitarny panujący w ZSRR pozwala stwierdzić dysfunkcję instytucji służących interesom społeczności polskiej na Ukrainie. Proces instytucjonalizacji interesów mniejszości polskiej na Ukrainie zaczął się w połowie 1988 roku. Nieco później datują się zmiany w stosunkach ukraińsko-polskich.

Współpraca ukraińsko-polska rozpoczęła się jeszcze w chwili tzw. niepełnej suwerenności Ukrainy. Wykorzystano z jednej strony dorobek współpracy polsko-radzieckiej, z drugiej — stopniowo nawiązywano współpracę polsko-ukraińską na innych zasadach i w innych warunkach geopolitycznych i wewnętrznych. W okresie od 1989 roku do roku 2010 stosunki polsko-ukraińskie wyszły na poziom partnerstwa strategicznego i obecnie obejmują różnorodne dziedziny — humanitarną, wojskową, ekonomiczną, polityczną, kulturalną i inne. Realizuje się ona zarówno na poziomie międzypaństwowym, jak i na poziomie poszczególnych instytucji systemu politycznego — organizacji społecznych i organów samorządu terytorialnego różnego szczebla — poczynając od rad wiejskich do rad obwodowych. Dokonała się jej instytucjonalizacja zarówno w postaci dokumentów reglamentujących współpracę (umów, protokołów, porozumień) jak i odrębnych instytucji współpracy międzynarodowej — forów, komitetów i komisji różnego typu (Asamblėja międzyparlamentarna, Forum polsko-ukraińskie, Komitet konsultacyjny Prezydentów Ukrainy i Polski itp.)

Umowy międzynarodowe i współpraca międzynarodowa ma różnorodne znaczenie dla realizacji interesów mniejszości polskiej na Ukrainie. Szerokie oddziaływanie mają deklaracje o przyjaznych stosunkach pomiędzy państwami i narodami, umowy międzynarodowe dotyczące różnych dziedzin współpracy, wysiłki prezydentów, skierowane na odkłamywanie pamięci historycznej i zasypywanie pomostów pomiędzy narodami. Bardziej praktyczny wymiar mają gwarancje realizacji interesów

мniejszości polskiej na Ukrainie, zawarte w niektórych umowach międzynarodowych (Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy) czy instytucje współpracy polsko-ukraińskiej zajmujące się mniejszością polską na Ukrainie (na przykład Komisja ds mniejszości narodowych przy Komitecie Konsultacyjnym Prezydentów Ukrainy i Polski).

Mimo że dalszy rozwój współpracy pomiędzy naszymi narodami i państwami wymaga pogłębienia dialogu polsko-ukraińskiego, intensyfikacji stosunków handlowo-ekonomicznych, pogłębienia działalności inwestycyjnej i kooperacji produkcyjnej, instytucjonalizacji współpracy oświatowej (uniwersytet polsko-ukraiński, uznanie dyplomów w oświacie dla celów działalności zawodowej), rozwiązania kwestii zniesienia wiz dla obywateli Ukrainy, rozwoju infrastruktury przygranicznej i przejść granicznych, uwiecznienia miejsc ofiar wojen i represji, defalsyfikacji wspólnej historii, pozwala ona na dobrą realizację interesów mniejszości polskiej na Ukrainie.

1. *Моцок В. І.* Сучасні українсько-польські міждержавні відносини: політичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. І. Моцок. – Чернівці, 2002.

2. *Гевко В.* Україна і Польща: особливості розвитку двосторонніх відносин (1991–2004) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. Гевко. – Чернівці, 2005.

3. *Октисюк А. М.* Правове регулювання двостороннього співробітництва України і Республіки Польща : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / А. М. Октисюк. – Харків, 2006.

4. *Гайдай О.* Українсько-польське стратегічне партнерство (кінець ХХ – поч. ХХІ століття): історико-політологічний аналіз / О. Гайдай // Поляки на півдні України: Історія та сьогодення : у 2 т. – Жешов, Київ, Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – Т. 2. – С. 72–79.

5. *Бабак О.* Політичні відносини України та Польщі у 1980–2005 рр. / О. Бабак // Поляки на півдні України: Історія та сьогодення : у 2 т. – Жешов, Київ, Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – Т. 2. – С. 108–151.

6. *Калакура О. Я.* Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті / Калакура О. Я. – К. : Знання України, 2007. – 508 с.

7. *Політологічний енциклопедичний словник* / [упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемчушенка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К. : Генеза, 2004. – С. 735.

8. *Балабанова Н.* Від соціального стану до соціальної дії (малий бізнес і суспільство) [Електронний ресурс] / Н. Балабанова. – Режим доступу : www.sociology.kharkov.ua/docs/chten.../balabanova.doc.

9. *Колодій А.* Становлення громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / А. Колодій // «І». – 2001. – № 22. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n22texts/kolodij.htm>.

10. *Ішуніна Н.* Роль громадських зв'язків в українсько-польських міждержавних взаєминах / Н. Ішуніна // *Polska i Ukraina po II Wojnie Światowej* (red.). Włodzimierz Bonusiak. – Rzeszów, 1998. – S. 27–40.

11. „*Jak trudno być Polakiem*” = «Як важко бути поляком» / [авт. концепції Є. Шалацький]. – К. : Головна спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України: Спілка поляків України, 1997. – 336 с.

12. *Глібов В. В.* Українсько-польські відносини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва / В. В. Глібов, О. Д. Горун // *Політика і час*. – 1997. – № 5–6. – С. 15–21.

13. *Стан та перспективи українсько-польських відносин* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/poland/ua/publication/content/29136.htm>.

14. *Kozłowski I.* Українське euroregiony instrumentem europejskiej integracji Ukrainy / I. Kozłowski // *Феномен культурних погранич: сучасні тенденції* : зб. наук. праць / [за ред. О. М. Сухомлинова]. – Донецьк : «Ноулідж» (донецьке відділення), 2009. – С. 347–361.

15. *Polska–Ukraina: trudne pytania*, t. 11 : Materiały XII Międzynarodowego seminarium historycznego [„Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”], (Toruń, 11–12 października 2006). – Warszawa 2009. – 212 s.

16. *Інформаційно-довідковий* матеріал про стан і перспективи розвитку співпраці в галузі освіти і науки між Україною і Республікою Польща. Інформація підготовлена Міністерством освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/ukpublish%20printable_article;jsessionid=48DE8DCE41DBCFFA9AD985173CFFD7DD?art_id=45823.

17. *Bonusiak A.* Współpraca naukowa Uniwersytetu Rzeszowskiego z ośrodkami akademickimi Ukrainy (od momentu powstania uczelni do kwietnia 2009 roku) / A. Bonusiak, D. Semków-Chajko // *Феномен культурних погранич: сучасні тенденції* : зб. наук. праць / [за ред. О. М. Сухомлинова]. – Донецьк : «Ноулідж» (донецьке відділення), 2009. – С. 294–332.

18. *Посол* України у Польщі Олександр Моцик: „У 2009 році українсько-польська співпраця продовжуватиметься по висхідній” [Електронний ресурс] / Олександр Моцик. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=768020>.

19. *Страті* за Бандерою: статті та есеї / [упоряд.: Т. С. Амар, І. Балинський, Я. Грицак]. – К. : Грані-Т, 2010. – 400 с.

20. *Українці* pozytywnie o Polsce i Polakach. Komunikat z badań Instytutu Spraw Publicznych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/pliki/PE/Wizerunek%20Ukraina%202010/Ukraicyostostosunkachpolsko-ukraiskich.pdf>.

21. *Інститут* Польщі як складова державної політики України // *Волинський монітор. Двотижневик*. – 2010. – № 23 (35). – С. 11.